

نشریه مطالعات نواحی شهری دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال سوم، شماره ۲، پیاپی ۷، تابستان ۱۳۹۵

اثرات گردشگری بر توسعه شهر با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی (مطالعه موردی: شهر گچساران)*

دکتر محمد رحیمی**

استادیار بخش جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

فاطمه پازند

کارشناس ارشد شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران

چکیده

سطح کیفیت زندگی جامعه محلی با مراحل مختلف مدل چرخه حیات گردشگری در ارتباط است. در نظریه‌های متعدد اعتقاد بر این است چرخه حیات گردشگری، که عموماً بر ظرفیت تحمل اجتماعی استوار است، در طول مراحل اولیه توسعه تغییرات مثبتی در سطح کیفیت زندگی ساکنان مقصد ایجاد می‌شود؛ ولی در ادامه، زمانی که ظرفیت تحمل یا سطح تغییرات قابل قبول جامعه به آستانه خود برسد، تغییرات منفی ناشی از توسعه گردشگری در جامعه نمایان خواهد شد و به تدریج، کیفیت زندگی ساکنان مقصد تنزل خواهد کرد؛ به همین منظور، در این پژوهش سعی شده‌است پیامدها و اثرات مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاصل از توسعه گردشگری بر توسعه شهر با رویکرد ارتقاء کیفیت زندگی در شهر گچساران (دوگنبدان) از دیدگاه کارشناسان امر بررسی شوند و از این طریق، راهکارهایی در جهت توسعه شهر گچساران پیشنهاد شده‌است. برای رسیدن به هدف تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی و برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه و برای تحلیل داده‌های تحقیق از نرم‌افزار SPSS استفاده شده‌است. این تحقیق بر اساس موضوع از نوع پژوهش‌های موردی و برحسب محتوا از نوع تحقیقات کاربردی است؛ که به تعیین و تفسیر متغیرهای مستقل و وابسته خواهد پرداخت. رویکرد تحقیق نیز از نوع اثبات‌گرایی بوده و به وسیله آزمون همبستگی پیرسون به اثبات رابطه بین متغیرها می‌پردازد. در نهایت با تحلیل‌های صورت گرفته در این پژوهش بین رونق گردشگری و بهبود کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد؛ همچنین، بین گسترش گردشگری و توسعه شهر رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، توسعه شهر، کیفیت زندگی، شهر گچساران.

* صفحات: ۳۷-۱۹

دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۳/۱۱

پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۶/۱۷

** نشانی پست الکترونیک نویسنده مسئول:

mrahimi@uk.ac.ir

مقدمه

شهر همزمان با بزرگ شدن و توسعه، پیچیده تر می شود و تحت تأثیر عوامل مختلف انسانی و طبیعی قرار می گیرد و به مکانی پویاتر از گذشته تبدیل شده که مدام تحت تأثیر متغیرهای مختلف تغییر و تحول می یابد؛ گاهی این تغییر، شهر را به نواحی متمایز و متفاوت از همدیگر تبدیل می کند که هرکدام خصوصیات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خاصی دارند. در این میان، شهرهایی که از لحاظ اقتصادی پویاتر بوده و مکانی برای یافتن فرصت های شغلی هستند؛ به جهت مهاجرت خیل زیادی از نیروی جویای کار و از طرف دیگر به جهت افزایش درآمدهای مردم شهر، بیشتر از سایر شهرها در معرض تحولات درونی هستند. البته رونق اقتصادی نیز ناشی از عوامل مختلف و یا متفاوتی است. یکی از بخش هایی که می توان گفت عامل ایجاد تغییرات اساسی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهرها بوده و امروزه به عنوان یک صنعت پویای اقتصادی از آن نام برده می شود، گردشگری است؛ این صنعت، امروزه به عنوان بزرگ ترین و متنوع ترین صنعت در دنیا به حساب می آید. در بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می دانند (چاک وای، ۱۳۸۲: ۱۴).

گردشگری با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمد، متنوع سازی فعالیت های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی رویه و بهینه سازی بهره برداری از زمین، به توسعه پایدار کمک می کند. در زمینه گردشگری می توان ابراز داشت که از یک سو با فراهم آوردن فرصت های جدید برای شهرها ابزاری است که به جوامع، حیات دوباره داده و موجب توسعه این نواحی می شود و این سکونتگاه ها را پایدار نگه می دارد و از سوی دیگر، چنانچه توسعه آن بدون برنامه ریزی صورت گیرد، باعث آسیب های اجتماعی و زیست محیطی می شود. شهر گچساران یکی از مناطقی است که دارای جاذبه های متنوع گردشگری در سطح ملی و به خصوص منطقه ای است. این شهر از لحاظ تعداد و تنوع آثار تاریخی، فرهنگ،

آداب و رسوم اصیل و جاذبه‌های طبیعی فروان از موقعیت خوبی برخوردار است؛ همچنین، به خاطر قدمت و وجود مناظر زیبای شهری توانایی جذب گردشگران بسیاری را دارد؛ اما در حال حاضر، استفاده مناسبی از این توان‌های گردشگری به عمل نمی‌آید و بسیاری از جاذبه‌های طبیعی و تاریخی این شهر به دلیل عدم معرفی و تبلیغات کافی برای بسیاری از گردشگران ناشناخته مانده است. در ایام تعطیل سال، به خصوص تعطیلات عید نوروز، این شهر پذیرای حجم بالایی از گردشگران است. ازدحام جمعیت گردشگر در این موقع، پیامدها و تأثیرات مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی داشته است. در این پژوهش، سعی شده‌است پیامدها و آثار مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاصل از توسعه گردشگری بر توسعه شهر با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی در شهر گچساران (دوگنبدان) از دیدگاه کارشناسان امر بررسی شوند و از این طریق راهکارهایی در راستای توسعه شهر گچساران پیشنهاد شده‌است.

گردشگری در دوران پس از جنگ، یکی از پویاترین بخش‌های در حال توسعه اقتصاد جهان است (کوکاسیس، ۲۰۰۶: ۲).

کیفیت زندگی، مفهومی است که وضعیت زندگی بشری را تعریف می‌کند؛ با توجه به اینکه این وضعیت با چند عامل و ویژگی قابل انعکاس است، معمولاً کیفیت زندگی مترادف با رفاه، امکانات، رضایت زندگی، شکوفایی، تحقق نیازها، قدرت زندگی، توسعه قابلیت‌ها، فقر، فقر انسانی، استانداردهای زندگی و توسعه به کار می‌رود (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۱)؛ به عبارتی در محیط شهری، این مفهوم به واسطه تنوع اندیشه‌ها و اینکه هر کس تعریف خاصی از زندگی و رفاه اجتماعی دارد، معنای متفاوتی پیدا می‌کند (بونند و کورنر، ۲۰۰۴: ۱). اما در یک تعریف عام، کیفیت زندگی با عنوان زندگی راحت و دسترسی به نیازهای اساسی در یک محیط شهری تلقی می‌شود (ایسر، ۲۰۰۴: ۲). کیفیت زندگی در واقع به معنای قابلیت زندگی، یک مکان مطرح می‌شود؛ به عبارتی در یک جامعه شهری، کیفیت زندگی برگرفته از تجربه مشترک ساکنان شهر از محیط شهر و سطح توانایی شهر در پاسخگویی به اهداف مورد نظر ساکنان شهر است؛ به عبارتی دیگر، کیفیت زندگی در کفایت اقتصادی، سیاسی و

الزامات اجتماعی یک شهر ریشه دارد (مایرز، ۱۹۸۷: ۱۰۸). در یک شهر با کیفیت زندگی بالا، شرایط کالبدی، اجتماعی و اقتصادی در جهت توانمندسازی ساکنان شهر برای اجرای نقش‌های زندگی و شکوفائی استعدادهای خود مهیا می‌باشد (اشتون، ۲۰۰۰: ۱۴-۱۵).

مفهوم کیفیت زندگی، ویژگی‌های کلی اجتماعی اقتصادی محیط در یک ناحیه را نشان می‌دهد که می‌تواند به منزله ابزاری قدرتمند برای نظارت بر برنامه‌ریزی توسعه اجتماع به کار رود (اکبریان و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۸۲). با توجه به تعاریف متعدد درباره کیفیت زندگی شهری و همچنین اذعان به نبود اجماع نظر درباره تعریف آن، می‌توان گفت که کیفیت شهری، واژه‌ای بسیار تفسیرپذیر و ابهام آور است و بنا بر حوزه کاربرد و نوع مطالعه فرق می‌کند؛ اگرچه تعریف کیفیت زندگی شهری در کشورهای مختلف و حتی در نواحی یک کشور نیز متفاوت است، جوهر مشترک آن به تأمین نیازهای اساسی مادی و معنوی در دو وجه ذهنی و عینی به طور توأمان معطوف است (کوکبی، ۱۳۸۶: ۷۶).

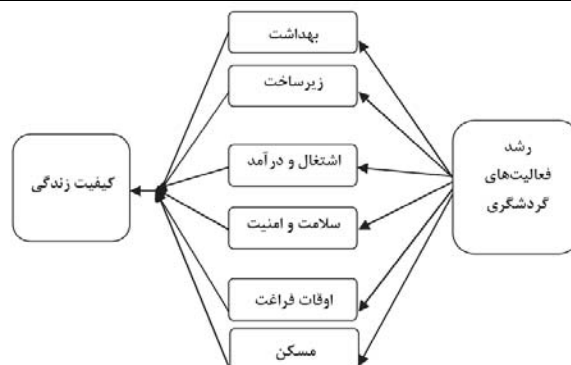
با توجه به پیچیدگی مفهوم کیفیت زندگی، چهار رکن اساسی، مفهوم کیفیت زندگی شهری را در بر می‌گیرد. این چهار رکن عبارتند از: پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری محیطی و پایداری فرهنگی (رهنمائی و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۰).

شکل ۱- چهارچوب مفهومی کیفیت زندگی (مأخذ: فرجی‌ملانی، ۱۳۸۹- الف)

سطح کیفیت زندگی جامعه محلی با مراحل مختلف مدل چرخه حیات گردشگری در ارتباط است. در نظریه‌های متعدد، اعتقاد بر این است چرخه حیات گردشگری که عموماً بر ظرفیت تحمل اجتماعی استوار است، در طول مراحل اولیه توسعه تغییرات مثبتی در سطح کیفیت زندگی ساکنان مقصد ایجاد می‌شود؛ ولی در ادامه، زمانی که ظرفیت تحمل یا سطح تغییرات قابل قبول جامعه به آستانه خود برسد، تغییرات منفی ناشی از توسعه گردشگری در جامعه نمایان خواهد شد و به تدریج کیفیت زندگی ساکنان مقصد تنزل خواهد کرد. کروت و هولاند در مطالعات خود به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه گردشگری اثرهای مثبتی بر شاخص‌های عینی کیفیت زندگی ساکنان محلی نظیر سلامتی، تفریح، خدمات، میزان فروش و کاهش سطح فقر داشته است؛ همچنین، پردیو لانگ و گاستک در مطالعه کیفیت زندگی مقصد شاخص‌هایی عینی نظیر جمعیت، سطح درآمد، آموزش، سلامت، رفاه و میزان جرم و جنایت را اندازه گرفتند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد توسعه گردشگری باعث افزایش میزان مهاجرت جمعیت، تنوع شغلی، هزینه آموزش، بهبود سطح کلی آموزش، و میزان تسهیلات مربوط به سلامت در مقصد شده است (قدمی و همکاران، ۱۳۸۹).

یکی از راه‌های عملیاتی کردن مفهوم کیفیت زندگی، طراحی و تدوین شاخص‌های کیفیت زندگی است. مفهوم کیفیت زندگی، دربرگیرنده شاخص‌های عینی و ذهنی است. شاخص‌های عینی بر اساس فراوانی یا کمیت فیزیکی، مثل درآمد اندازه‌گیری می‌شوند و شاخص‌های ذهنی براساس پاسخ‌های روانی همچون رضایت شغلی و خوشحالی به صورت کیفی اندازه‌گیری می‌شوند. شاخص‌های ذهنی بینشی از رضایت فرد و هر آنچه برای مردم رضایت بخش است به دست می‌دهد (خوارزمی، ۱۳۸۳: ۵). این اعتقاد وجود دارد که شاخص‌های ذهنی به مراتب از شاخص‌های عینی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب‌تر است؛ زیرا بازخوردهای قابل پذیرشی را فراهم می‌کند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۳).

شکل ۲- نقش گردشگری در تغییرات ابعاد کیفیت زندگی (مأخذ: قدمی و همکاران، ۱۳۸۹)

اگر بخواهیم به نقش گردشگری در توسعه و به خصوص توسعه شهری جهان سوم پی ببریم باید در شناخت شیوه‌ها قوانین مربوطه، نگاهی به کارکرد عملی صنعت گردشگری بین‌المللی داشته باشیم، این امر در مورد دیگر فعالیت‌های مهمی که تجارت جهانی را شکل می‌دهند نیز صدق می‌کند و نباید گردشگری را جدای از آنها مورد مطالعه قرار داد. این ادعا امروزه تا حدودی بدیهی بوده و مورد پذیرش قرار گرفته است؛ بنابراین، گردشگری شهری نیز جزئی از صنعت گردشگری محسوب می‌شود که در یک اقتصاد پیرامونی قرار گرفته که نه تنها باعث توسعه مناطق شهری، روستایی و محلی نشده؛ بلکه سبب ایجاد عدم تعادل‌های محیطی و فضایی نیز در این مناطق گردیده و در نتیجه منافع بسیار اندکی از این صنعت (گردشگری شهری) عاید ساکنان گشته و عمده منافع و هزینه‌های آن به مادر شهرها و شهرهای بزرگ جهان سوم و در نهایت به شرکت‌های فراملیتی و بزرگ گردشگری بر می‌گردد (قادری، ۱۳۸۲: ۱۴۶).

الگوهای جدید توسعه مفهوم کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی را در رأس هرم توسعه قرار می‌دهند. با این حال، این مفاهیم کار برنامه‌ریزان را دشوارتر و پیچیده‌تر می‌سازد؛ زیرا باید مفهوم کیفیت زندگی را به گونه‌ای عینی‌تر مشخص نمود و اجزای اساسی آن را معین و به نحوی تعریف عملیاتی نمود تا به صورتی درآید که با شرایط عملی برنامه‌ریزی و سیاست‌های توسعه هم‌ساز باشد. این نیاز به تدارک شاخص‌هایی برای کیفیت زندگی جهت تعیین اجزا و روابط این اجزا با یکدیگر و اندازه‌گیری و

برنامه‌ریزی برای آنها می‌انجامد؛ حال آنکه راه برای تدوین تعاریف نظری از این مفهوم بسته نیست (کامپب، ۲۰۰۳: ۱۱).

با توجه به مسأله تحقیق، سوالات زیر مطرح می‌گردد:

- آیا توسعه گردشگری بهبود کیفیت زندگی خانوارها را در شهر مورد مطالعه در پی دارد؟

- آیا بین توسعه گردشگری و توسعه رابطه معناداری وجود دارد؟

بخشی از مهمترین تحقیقات خارجی و داخلی که در ارتباط با تحقیق حاضر صورت گرفته در ادامه آورده شده است.

پوراحمد و همکاران در سال ۱۳۹۴ در پژوهشی با عنوان «نقش گردشگری شهری در توسعه کالبدی شهر کرمانشاه» با هدف تحلیل نقش گردشگری در توسعه کالبدی شهر در دو دهه اخیر و ارزیابی نقش آن در افزایش زیرساخت‌های گردشگری نشان دادند که گردشگری در توسعه کالبدی شهر کرمانشاه ۷۴ درصد تأثیر داشته و با مقایسه میزان کاربری‌های جهانگردی در سال‌های ۸۱ و ۹۵ هم این امر مورد تأیید قرار گرفته است؛ به طوری که مساحت کاربری جهانگردی در سال ۹۵ نسبت به ۸۱، تقریباً ۶ برابر خواهد شد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۴).

طاهری دمنه و همکاران در سال ۱۳۹۰ در پژوهشی با عنوان بررسی چالش‌های موجود در صنعت گردشگری شهر شیراز در ارتباط با محدودیت مراکز اقامتی به بررسی وضعیت اماکن اقامتی شهر شیراز پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که برخلاف انبوه مسافر در بسیاری از ماه‌های سال، مراکز اقامتی این شهر زیر ظرفیت استاندارد فعالیت می‌کنند. ایشان در ادامه با طرح فرضیه‌هایی در زمینه کیفیت مراکز اقامتی و تأثیر آن در جلب گردشگران، به بررسی وضعیت کیفیت خدمات در مراکز اقامتی پرداخته‌اند (طاهری دمنه و همکاران، ۱۳۹۰).

در سال ۲۰۱۰ پژوهشی با عنوان «نقش گردشگری شهری در توسعه استراتژیک منطقه برزیل» با ارائه تور به راهبرد توسعه منطقه برزیل از طریق ارزیابی بازار، توسعه چشم‌انداز، طرح توسعه و ایجاد یک منطقه تجاری پرداخت (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۶).

کرچر در پژوهشی اصول گردشگری پایدار را شامل استفاده پایدار از منابع، کاهش مصرف انرژی و جلوگیری از اتلاف آن، حفظ تنوع، صنعت گردشگری و برنامه‌ریزی، حمایت از نظام اقتصاد محلی، مشارکت اجتماعات محلی، مشاوره با افراد ذی‌نفع و عامه مردم، آموزش خدمه، بازاریابی صنعت گردشگری و انجام تحقیقات مستمر پیرامون توسعه گردشگری می‌داند (کرچر، ۱۹۹۳: ۱۷-۶).

بوکلی در سال ۱۹۹۹ در پژوهشی برای مناطق جغرافیایی ظرفیت برد گردشگری را این چنین تعریف کرده است؛ تعدادی از بازدیدکنندگان که هیچ گونه تخریب یا تغییر اکولوژیکی غیر قابل برگشت را برای یک اکوتوریسم در درون یک ناحیه تولید نمی‌کند، یا حداکثر، سطحی از استفاده تفرجگاهی است، در قالب تعداد و فعالیت‌هایی که توسط یک اکوسیستم، قبل از کاهش غیرقابل قبول یا برگشت‌ناپذیر در ارزش‌های اکولوژیکی رخ می‌دهد (پایاجورجس و براترتون، ۱۹۹۹: ۲۷۱).

پژوهشی دیگر مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی را بررسی نمود. بر اساس این پژوهش، مدیریت امور گردشگری در سطح ملی از وظایف و مسئولیت‌های دولت است که خط مشی و سیاست‌های کلی، وضع مقررات، ترتیبات اداری، منابع مالی و سهم هر یک از بخش‌های عمومی و خصوصی توسط دولت، باید مشخص شود. در برخی از کشورها، برنامه‌ریزی گردشگری در این سطح به صورت نیمه دولتی یا حتی غیردولتی و خصوصی انجام می‌گیرد؛ به این ترتیب، برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی، وظیفه تعداد زیادی از سازمان‌های دولتی، خصوصی و شوراهای اسلامی روستاهاست، که مستقیم یا غیر مستقیم با گردشگری در ارتباط هستند (سیدعلیپور و همکاران، ۱۳۸۹).

عظیمی در پژوهشی با عنوان مدیریت گردشگری و توسعه پایدار مطلوب اکولوژیکی به بررسی مدیریت سایت‌های اکوتوریسم برای سازمان‌های زیست محیطی پرداخته و اهمیت موضوع را ناشی از مفهوم پایداری زیست محیطی و پایداری اقتصادی دانسته است؛ وی هم چنین معتقد است که مدیریت موفق اکوتوریسم باعث

ایجاد شرایط لازم توسعه پایدار، برای محیط زیست و اقتصاد در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی می‌شود (عظیمی، ۱۳۸۸).

داده‌ها و روش‌شناسی

این تحقیق بر اساس موضوع، از نوع پژوهش‌های موردی و برحسب محتوا از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت از نوع روش‌های توصیفی-تحلیلی و ضریب همبستگی اجرا شده است. چارچوب نظری تحقیق بر اساس روش اسنادی است اما در بخش مطالعه عملی از پرسشنامه به عنوان ابزار گردآوری اطلاعات استفاده شده که بر مبنای چارچوب نظری تحقیق، مطالعات پیشین شهری طراحی شده است. در این تحقیق، گردشگری به عنوان متغیر مستقل و مؤلفه کیفیت زندگی و توسعه شهر به عنوان متغیر وابسته است. رویکرد تحقیق نیز از نوع اثبات‌گرایی است و به وسیله آماره پیرسون به اثبات آمار و اطلاعات به دست آمده می‌پردازد.

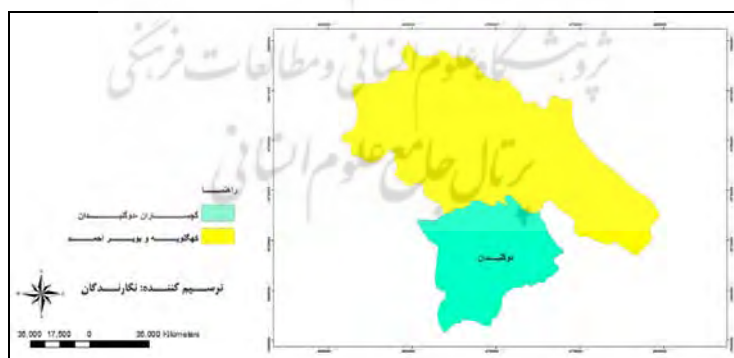
جامعه آماری تحقیق شامل کلیه شهروندان شهر گچساران است؛ لیکن از آنجا که موضوع مورد بحث نیازمند پاسخ‌های کارشناسانه و سنجیده است نمونه آماری انتخاب شده شامل کلیه نخبگان، مدیران و کارشناسان مسائل شهری است. تعداد حجم نمونه تحقیق با توجه به جمعیت ۵۹۵۸۴۰ نفر در سال ۱۳۹۲ و با استفاده از فرمول کوکران ۱۲۰ نفر محاسبه شده است. پرسشنامه‌های تهیه شده با سوالات بسته و در مقیاس‌های اسمی، فاصله‌ای و رتبه‌ای و بر اساس طیف لیکرت تدوین شده است. در این تحقیق، سنجش پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ انجام شد که در جدول (۱) آورده شده و مورد تایید قرار گرفته است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری (آمار توصیفی و استنباطی) از تحلیل پیرسیون با استفاده از نرم افزار SPSS جهت میزان همبستگی خطی بین دو متغیر استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه تحقیق حاضر، گچساران یکی از شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد که در جنوب استان واقع است. از نظر موقعیت ریاضی بین ۵۰ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۲۸ دقیقه طول شرقی و ۲۹ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۳۳ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. گچساران (شهر دوگنبدان) در ارتفاع ۷۲۰ متری از

سطح دریا با مساحتی بالغ بر ۱۸ کیلومتر مربع و در ۱۵۷ کیلومتری شهر یاسوج (مرکز استان) قرار گرفته است. این شهر از شمال به شهرستان کهگیلویه، از جنوب به شهرستان گناوه (استان بوشهر) از شرق و شمال شرقی به شهرستان ممسنی (استان فارس) و از غرب به شهرستان بهبهان (استان خوزستان) محدود است.

جدول ۱- آلفای کرونباخ هر یک از قلمروهای ارزیابی نقش گردشگری در توسعه شهر

آلفای کرونباخ	شاخص
۰/۷۶۸	ایجاد اشتغال
۰/۷۶۸	افزایش درآمد
۰/۷۳۸	مشارکت مردم در احیای فرهنگ
۰/۷۵۶	بهبود کیفیت زندگی
۰/۷۱۱	حضور سرمایه و سرمایه‌گذاران خارجی
۰/۷۲۸	فرهنگ عمومی شهر
۰/۷۳۹	فرهنگ استفاده از فضاهای تفریحی
۰/۷۱۳	افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی
۰/۷۳۵	بهبود امکانات گذران اوقات فراغت
۰/۷۷	ارتقای استانداردهای زندگی
۰/۷۵	سلب آرامش ساکنین
۰/۷۰	پاکیزگی شهر
۰/۷۴۵	تأمین امنیت
۰/۷۲۲	افزایش ترافیک

شکل ۳- موقعیت شهرستان گچساران (دوگنبدان)

گچساران به لحاظ مکان‌های گردشگری شامل انواع مکان‌های مذهبی، تاریخی و طبیعی می‌باشد که در جدول (۲) به آنها پرداخته شده است.

جدول ۲- موقعیت‌های جذب گردشگر در شهر گچساران

ردیف	نوع گردشگری	نوع بنا
۱	امام‌زاده بی‌بی حکیمه و امام‌زاده شاه عباس	مذهبی
۲	تنگ تاریخی سروک، آتشکده دو گوردوپا، پل‌های باستانی خیرآباد (پل سفلی)، دژ سلیمان گچساران و تل دهوه	تاریخی
۳	رودخانه خیرآباد دوگنبدان، رودخانه زهره، کوه هامی دوگنبدان، چشمه آب گرمو، آبشار کُنج بنار و غار شاه بهرام	طبیعی

(مأخذ: سازمان میراث فرهنگی و تاریخی گچساران)

بحث

به منظور بررسی نقش گردشگری بر توسعه شهر گچساران (دوگنبدان) از دیدگاه کارشناسان و محققان مسائل شهری، بر اساس شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی؛ متغیرهای هر یک از شاخص‌ها تعیین و بر اساس آن سوالات پرسشنامه طراحی شد.

جدول ۳- گویه‌های مورد بررسی تأثیرات گردشگری بر قلمروهای توسعه شهر

درصد فراوانی					شاخص
کاملاً مخالفم	کاملاً موافقم	نظری ندارم	مخالفم	کاملاً موافقم	
۵	۱۹/۲	۱۱/۷	۴۳/۳	۲۰/۸	ایجاد اشتغال
۵/۸	۱۰/۸	۱۵/۸	۴۴/۲	۲۳/۳	افزایش درآمد
۱۲/۵	۱۲/۵	۱۴/۲	۴۸/۳	۱۲/۵	مشارکت مردم در احیای فرهنگ
۸/۳	۱۳/۳	۱۸/۳	۴۰/۸	۱۹/۲	بهبود کیفیت زندگی
۶/۷	۱۱/۷	۱۵/۸	۳۴/۲	۳۱/۷	حضور سرمایه و سرمایه‌گذاران خارجی
۸/۳	۱۵/۸	۱۱/۷	۳۳/۳	۳۰/۸	فرهنگ عمومی شهر
۷/۵	۱۵	۱۸/۳	۳۷/۵	۲۱/۷	فرهنگ استفاده از فضاهای تفریحی
۲۵/۸	۳۱/۷	۱۴/۲	۲۰	۸/۳	افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی
۸/۳	۱۳/۳	۷/۵	۳۸/۳	۳۲/۵	بهبود امکانات گذران اوقات فراغت
۷/۵	۱۲/۵	۲۵/۸	۴۰	۱۴/۲	ارتقای استانداردهای زندگی
۱۳/۳	۱۵/۸	۲۰	۴۱/۷	۹/۲	سلب آرامش ساکنین
۱۵	۲۰/۸	۱/۵	۱۷/۵	۲۰	پاکیزگی شهر
۱۳/۳	۱۵	۳۰	۲۹/۲	۱۲/۵	تأمین امنیت
۲۰/۸	۱۴/۲	۶/۷	۴۰/۸	۱۷/۵	افزایش ترافیک

با تحلیل دیدگاه‌های کارشناسان شهر گچساران آنچه که در بحث گردشگری می‌تواند زمینه‌ساز توسعه شهری این شهر باشد و از سوی دیگر، بهبود کیفیت زندگی را فراهم آورد، به ترتیب؛ بهبود امکانات گذران اوقات فراغت با بالاترین میانگین (۳/۷۳)، حضور سرمایه و سرمایه‌گذاران خارجی با میانگین (۳/۷۲)، افزایش درآمد با میانگین (۳/۶۸)، فرهنگ عمومی شهر با میانگین (۳/۶۲)، ایجاد اشتغال با میانگین (۳/۵۵) و فرهنگ استفاده از فضاهای تفریحی با میانگین (۳/۵)، می‌باشد که در جدول (۴) قابل مشاهده است.

جدول ۴- آمار توصیفی تأثیرات گردشگری بر قلمروهای توسعه شهر

شاخص	تعداد	میانگین	انحراف معیار
ایجاد اشتغال	۱۲۰	۳/۵۵	۰/۷۸
افزایش درآمد	۱۲۰	۳/۶۸	۰/۹
مشارکت مردم در احیای فرهنگ	۱۲۰	۳/۳۵	۰/۹۸
بهبود کیفیت زندگی	۱۲۰	۳/۴۹	۰/۷۷
حضور سرمایه و سرمایه‌گذاران خارجی	۱۲۰	۳/۷۲	۱/۱
فرهنگ عمومی شهر	۱۲۰	۳/۶۲	۰/۹۱
فرهنگ استفاده از فضاهای تفریحی	۱۲۰	۳/۵	۰/۷۸
افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی	۱۲۰	۲/۵۳	۱/۵
بهبود امکانات گذران اوقات فراغت	۱۲۰	۳/۷۳	۱/۲
ارتقای استانداردهای زندگی	۱۲۰	۳/۴	۰/۸۸
سلب آرامش ساکنین	۱۲۰	۳/۱۷	۰/۹۵
پاکیزگی شهر	۱۲۰	۳/۱۵	۱/۱
تأمین امنیت	۱۲۰	۷۵/۲	۰/۷۵
افزایش ترافیک	۱۲۰	۳/۲	۰/۹۸

از آنجا که هدف این تحقیق یافتن پاسخ سؤال‌های اصلی مطرح شده بیان شد، با تعیین آماره پرسون تحلیل جواب سؤال‌ها به صورت زیر است:

آیا توسعه گردشگری بهبود کیفیت زندگی خانوارها را در شهر مورد مطالعه در پی دارد؟

با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها مشخص شد که آماره پیرسون با مقدار (۰/۳۴۷) برای آزمون ارتباط دو متغیر می‌باشد و چون Sig مقدار (معناداری) برابر با (۰/۰۰۰) شده که از سطح معناداری مورد نظر که برابر با (a=۰/۰۵) کوچک‌تر است. لذا بین دو متغیر گردشگری و بهبود کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد.

از دیدگاه پاسخگویان بین رونق گردشگری و بهبود کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد به طوری که همراه با رونق گردشگری امکانات گذران اوقات فراغت ساکنین نیز بهبود و افزایش می‌یابد؛ چون همزمان با توسعه گردشگری دسترسی به فناوری اطلاعات (اینترنت، صندوق پست و...)، امکانات فرهنگی، هنری، ایجاد اشتغال، وجود جایگاه‌های دفع زباله و امکانات گذران اوقات فراغت افزایش می‌یابد. همچنین گردشگری نقش مهمی در ایجاد کیفیت زندگی مطلوب از طریق استانداردهای بالای سطح زندگی، درآمدهای مالیاتی روزافزون، فرصت‌های شغلی بیشتر، توسعه زیرساخت‌ها و خدمات عمومی، تبادل فرهنگی و افزایش سطح آگاهی‌های ساکنین دارد.

آیا بین توسعه گردشگری و توسعه رابطه معناداری وجود دارد؟

با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها مشخص شد که آماره پیرسون با مقدار (۰/۴۲۳) برای آزمون ارتباط دو متغیر می‌باشد و چون مقدار (Sig سطح معناداری) برابر با (۰/۰۰۲) شده و این مقدار کمتر از (a=۰/۰۵) می‌باشد؛ بنابراین بین گسترش گردشگری و توسعه شهر رابطه معنادار مستقیم وجود دارد.

با توجه به نظرات کارشناسان، توسعه گردشگری می‌تواند با فراهم کردن اشکال اضافی و جایگزین درآمد، برای فعالیت‌هایی که به خوب نگاه‌داشتن منابع طبیعی وابسته هستند، به نیرویی برای مدیریت پایدار زمین تبدیل شود.

گردشگری اعتماد به نفس ایجاد می‌کند و مشوقی برای حفظ هنرهای سنتی و صنایع دستی، دانش سنتی و روش‌هایی است که منجر به استفاده پایدار از تنوع زیستی می‌شود؛ همچنین، می‌تواند حس تعلق به مکان را در افراد تحریک کند.

جدول ۵- ارتباط گردشگری با توسعه و کیفیت زندگی با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب پیرسون	ضریب معنی داری sig
گردشگری	کیفیت زندگی	۰/۳۴۷	۰/۰۰۰
	توسعه شهر	۰/۴۲۳	۰/۰۰۲

نتیجه گیری

برای تعادل بخشیدن به حیات انسان‌ها که توسعه پایدار را به دنبال خواهد داشت، توجه به میراث طبیعی و فرهنگی جایگاه ویژه‌ای دارد. میراث طبیعی و فرهنگی بیان‌کننده پیشینه تاریخی، تمدن و فرهنگ و جاذبه‌های طبیعی هرکشوری است که شکل‌گیری و به وجود آمدن آن در طی سالیان متمادی شکل گرفته است. امروزه تمدن هر کشوری بر پایه فرهنگ مردم آن استوار است. فرهنگ نیز نمادی از ارزش‌های مادی و معنوی است و محیط هم در مقابل آن تأثیرپذیر است؛ به یقین هویت فرهنگی افراد یک جامعه نیز تحت تأثیر محیط پیرامونی آنها شکل می‌گیرد. توسعه کامل هم، زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی انسان با هم مرتبط باشند و به این ترتیب حفظ شوند. برای کشور ما ارتباط فرهنگی، تولید، مصرف و اشتغال حاصل از توسعه گردشگری عامل مهمی در توسعه اقتصاد ملی به شمار می‌رود. ولی غفلت از عوارض فرهنگی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی گردشگری و تکیه صرف به تبعات مثبت اقتصادی این فعالیت، به ویژه هدف از توسعه گردشگری افزایش درآمد باشد، به تنظیم برنامه‌هایی منجر می‌شود که خیلی زود کیفیت زیست محیطی و طبیعی را از بین خواهد برد و در درازمدت، درآمدهای اقتصادی را نیز پایین می‌آورد؛ از این رو، توجه به مسائل کالبدی و زیست محیطی در بحث گردشگری بسیار حائز اهمیت است.

آنچه از مباحث مطرح شده و نیز تحلیل نتایج آماری مطالعات میدانی در شهر مورد مطالعه می‌توان استنباط کرد، در درجه نخست عدم ارتباط افزایش میزان گردشگری در شهر مورد مطالعه با افزایش امکانات گردشگری است. امکانات زیربنایی همچون راه ارتباطی، پارکینگ و امکانات بهداشتی چندان مطلوب نیست و به دلیل ازدحام شدید جمعیت در روزهای تعطیل، وضعیت زیست محیطی آن نیازمند توجه جدی است.

نقش بازاریابی و تبلیغات نیز در توسعه صنعت گردشگری مؤثر خواهد بود. در یک بیان کلی می‌توان موارد زیر را یادآور شد:

- رونق صنعت گردشگری در افزایش میزان امکانات گردشگری مؤثر بوده است.
 - بین افزایش شمار گردشگران، رونق گردشگری و افزایش فرصت‌های شغلی ارتباط معناداری وجود دارد.
 - بین افزایش شمار گردشگران و ارتقای سطح درآمد رابطه معناداری وجود دارد.
 - بین افزایش شمار گردشگران، رونق گردشگری و وضعیت شاخص‌های فرهنگی رابطه معناداری وجود دارد.
 - در تحقق توسعه پایدار شهری در رابطه با صنعت گردشگری گچساران سه مؤلفه ۱- وجود زیرساخت‌های مناسب شهری و توانمندسازی شرکت‌های مرتبط با صنعت گردشگری ۲- بازاریابی و تبلیغات در حوزه‌های مختلف گردشگری ۳- افزایش بودجه در بخش دولتی برای توسعه گردشگری که زمینه مناسب در جهت جذب سرمایه‌های بخش خصوصی نیز لحاظ شود شرط لازم توسعه صنعت گردشگری می‌باشد.
 - شهر گچساران یکی از مناطق بارز در زمینه جاذبه‌های گردشگری است. این شهر با داشتن جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و مذهبی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه صنعت گردشگری باشد و این امر منوط به برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح مسئولان و جذب سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی در طرح‌ها و پروژه‌های گردشگری است.
 - توسعه فعالیت گردشگری تنها به دستاوردهای اقتصادی محدود نمی‌شود؛ بلکه پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن نیز حائز اهمیت است. از جمله سبب حفظ میراث تاریخی و فرهنگی شهر، ایجاد امکان انتقال ارزش‌های فرهنگی مثبت به سایر مردمان، افزایش مکان‌ها و فضاهای عمومی و غنی شدن تجارب فرهنگی ساکنین شهر می‌شود.
 - بین توسعه گردشگری و بهبود کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد.
- با توجه به نتایج به‌دست آمده، پیشنهادهایی برای توسعه گردشگری و افزایش تأثیرات مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگری در شهر گچساران ارائه می‌شود:

الف: زیرساخت‌های خدماتی

۱- زیرساخت‌های خدماتی بین راهی

- تجهیز راه‌ها به پمپ بنزین، استراحتگاه‌ها، رستوران، سرویس بهداشتی، نمازخانه و ...

- اصلاح علائم راهنمایی و رانندگی در مسیرهای منتهی به شهر.
- احداث امکانات رفاهی، بهداشتی بین راهی، نظارت بر فعالیت آن‌ها و واگذاری اداره امور این مراکز تفریحی، اقامتی، بهداشتی و... به مردم محلی جهت مشارکت، ایجاد درآمد و اشتغال برای آنها.
- ۲- زیرساخت‌های خدماتی در منطقه مورد مطالعه
 - تشویق بخش خصوصی و کمک‌های بلاعوض به بخش خصوصی به قصد ساخت هتل و مهمانسراها و ایجاد تسهیلات برای آنها.
 - ایجاد پارکینگ برای پارک کردن وسایل نقلیه گردشگران.
 - افزایش واحدهای اقامتی ارزان قیمت و فصلی برای گردشگران و تسهیلات دولتی.
 - رسیدگی به مشکلات حمل و نقل درون شهری و فرسودگی آنها.
 - هماهنگی بستر آژانس‌های مسافرتی و هتل‌ها در جهت اسکان مسافری.
 - بالابردن امکانات کیفی در هتل‌ها.
 - نظارت هرچه بیشتر به غذاخوری‌ها و رستوران‌های شهری و بین شهری از لحاظ بهداشت، قیمت و تنوع ذائقه‌های مختلف غذایی گردشگران.
- ب: زیرساخت‌های فرهنگی
 - آگاهی دادن به مردم بومی نسبت به ویژگی‌های مثبت ورود گردشگر به منطقه و نحوه برقراری ارتباط با گردشگران و ارائه خدمات به آنها.
 - برگزاری مراسمات و جشنواره‌های محلی.
 - برگزاری نمایشگاه‌هایی برای عرضه محصولات فرهنگی و صنایع دستی.
 - احداث پایگاه‌های اطلاع رسانی گردشگری و توزیع نقشه، بروشور و کتابچه‌های گردشگری به گردشگران.
 - برگزاری تورهای ارزان قیمت دولتی به وسیله سازمان‌ها و ادارات در جهت ترویج فرهنگ گردشگری.
 - فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی عموم مردم در جهت برخورد مناسب با گردشگران و اطلاع از مزیت حضور گردشگران برای توسعه شهر.
 - اطلاع‌رسانی مناسب از جاذبه‌های مختلف گردشگری در شهر به گردشگران در جهت افزایش ماندگاری گردشگران در شهر.

ج: زیرساخت‌های طبیعی

- ارائهٔ بروشورهایی برای معرفی جاذبه‌های گردشگری طبیعی.
- بهبود مسیرهای دسترسی به جاذبه‌های طبیعی.
- ساماندهی مناسب اماکن طبیعی از لحاظ خدماتی.

فهرست منابع

۱. اکبریان رونیزی، سعیدرضا. محمدپورجابری، مرتضی و سپهوند، فرخنده. (۱۳۹۲). نقش شهرهای کوچک در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (نمونه موردی: بخش رونیز). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، صص ۹۰۰-۸۸۱.
۲. پوراحمد، احمد. بهدوست، فرانک و نظری، طاهره. (۱۳۹۴). نقش گردشگری شهری در توسعه کالبدی شهر کرمانشاه. نشریه مطالعات نواحی شهری، سال ۲، شماره ۲، صص ۲۱-۳۷.
۳. پوراحمد، احمد. فرجی ملایی، امین. عظیمی، آزاده و لطفی، صدیقه. (۱۳۹۱). تحلیل طبقه‌بندی کیفیت زندگی شهری با روش SAW. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۴، صص ۲۱-۴۴.
۴. چاگ‌وای، گی. (۱۳۸۲). جهانگردی از چشم انداز جامع. ترجمه: محمد علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، چاپ دوم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۵. رضوانی، محمدرضا. بدری، سیدعلی. سپهوند، فرخنده و اکبریان، رونیزی. (۱۳۹۱). گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر بهبود کیفیت زندگی ساکنان روستایی (مطالعه موردی: بخش رودبار قصران، شهرستان شمیرانات). مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ۴، شماره ۱۳، صص ۲۳-۴۰.
۶. رهنمایی، محمدتقی. فرجی ملایی، امین. حاتمی‌نژاد، حسین و عظیمی، آزاده. (۱۳۹۱). تحلیلی بر مفهوم کیفیت زندگی شهری در شهر بابلسر. مجله جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، شماره ۵، صص ۴۹-۷۶.
۷. سیدعلی‌پور، سیدخلیل. اقبالی، ناصر و بخشنده نصرت، عباس. (۱۳۸۹). مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای استان سمنان). مجله مدیریت، پاییز، شماره ۱۹.
۸. طاهری‌دمنه، محسن. قهرمانی، سکینه و مستوفی الممالکی، رضا. (۱۳۹۰). بررسی چالش‌های موجود در صنعت گردشگری شهر شیراز در ارتباط با محدودیت مراکز اقامتی. مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۸، صص ۱۳۲-۱۱۷.

۹. عظیمی، ناصرعلی. (۱۳۸۸). مدیریت گردشگری و توسعه پایدار مطلوب اکولوژیکی. مجله علوم محیطی، شماره ۶.
۱۰. فرجی ملانی، امین. (۱۳۸۹). تحلیلی بر مفهوم کیفیت زندگی شهری. دومین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا، دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران.
۱۱. قادری، اسماعیل. (۱۳۸۲). نقش گردشگری روستائی در توسعه روستایی پایدار. پایان نامه دکتری جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۲. قدمی، مصطفی. علیقلی زاده، ناصر و رمضان زاده، مهدی. (۱۳۸۹). بررسی نقش گردشگری در تغییرات کیفیت زندگی مقصد (نمونه موردی: دهستان کلارآباد، شهرستان تنکابن، مازندران). مجله مطالعات اجتماعی ایران، شماره ۳، صص ۱۶۳-۱۵۲.
۱۳. کوبی، افشین. (۱۳۸۶). معیارهای کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری. هویت شهر، شماره ۱، صص ۷۵-۸۷.
14. Ashton, J., (1988). **Healthy ceities, conceptand vision**, University of Liverpool, Liverpool, UK.
15. Bond, J., and Corner, L., (2004). **Quality of life and older people**, London, Open University Press.
16. Coccossis, H., Constantoglou, M,E., (2006). **The use typologies in tourism planning problems and conflicts**, 46th Congress of the European regional Science association (ERSA), universiry of Thessaly – Department of planning and Regional Development.
17. Eiser, Ch., (2004). **Children with Cabcer The quality of life**, London, University of Sheffield, Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
18. Kampb, Irene.Van., Leidelmeijer, Kees., Marsmana, Gooitske., (2003). **Urban enviornmental quality and human well-being Towards a conceptual framework and demarcation of concepts**; a literature study.
19. Mc Kercher, B., (1993). **Some Fundamental truths about tourism: understanding tourism sosical and environmental impacts**. Journal of Sustainable Tourism.
20. Meyre, Dowell. (1987). **Community-Relevant Measurement of Quality of life A Focus on Local Trend**, University of Texas at Austin, Urban Affairs Quarterly, Vol. 23 No. I, September 1987 108-125 copyright 1987 Sage Publications, Inc.